

Kampen om jord

Om institutioner, rationella val och viljan att göra rätt i
landreformens Zimbabwe

Emma Gyllander

Abstract

Land Reform in Zimbabwe was instigated at the end of the 1970's as an effort to ease tensions and more equitably distribute wealth and power between the disenfranchised black population and their white colonial rulers. In this thesis I examine Zimbabwean land reform from a new institutional perspective. More specifically, I examine which of the two institutional logics, *logic of appropriateness* and *logic of consequentiality*, that best explain the formation and evolution of land reform policy.

The *logic of appropriateness* is the core assumption within normative institutionalism. A person who acts according will be guided by norms, informal rules, and will try to act in "the appropriate way". On the contrary, *logic of consequentiality* is the essential assumption within rational choice institutionalism. A person who acts accordingly will aim to fulfil a set of clear preferences using *strategic calculation*.

The results from my studies show that neither of these logics explains the entire process of Zimbabwean land reform, although the two approaches shed light on different phases of the institution. The *logic of appropriateness* - approach best explains the first and second phases of reform, 1980-1999; driven by ideas of equality and justice. *Logic of consequentiality*, on the other hand, best explains the violence and egoism that characterize the third phase, The Fast Track Land Reform Program (2000-).

Nyckelord: institution, land reform, Zimbabwe, new institutional theory, logic of appropriateness, logic of consequentiality

Antal ord: 9387

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte	1
1.2	Metod	2
1.3	Teoretisk förankring i annan litteratur	3
1.4	Material och källkritik	4
1.5	Avgränsning	4
1.6	Disposition	5
2	Nyinstitutionell teori	6
2.1	Vad är en institution?	7
2.2	Är landreformen en institution?	7
2.3	Normativ institutionalism	8
2.4	Rational Choice institutionalism	9
2.5	Teoretisk operationalisering	10
2.5.1	Logic of appropriateness	10
2.5.2	Logic of consequentiality	11
2.5.3	Ett illustrativt exempel	12
3	Landreformen i Zimbabwe	13
3.1	Zimbabwe	13
3.2	Bakgrunden till landreformen	14
3.3	The Lancaster House Agreement	14
3.4	Landreformen fas I (1980) och fas II (1998/9)	15
3.5	Fast Track Land Reform Program (2000-)	16
4	Teoretisk applicering på fallet	18
4.1	Landreformen etableras genom normer	18
4.1.1	Rätt att ansluta sig till reformen	18
4.1.2	En rationell handling	19
4.2	Reformen blir en formell institution	20
4.3	Institutionella förändringar	21
4.3.1	En radikal reform	21
5	Prövning av institutionell teori	23
6	Referenser	25

1 Inledning

I början av 1900 talet fann den brittiska upptäcktsresande Cecil Rhodes det som 80 år senare skulle bli landet Zimbabwe. Med honom kom andra briter och tillsammans lade man beslag på de mest fruktbara markerna i landet. Den inhemska befolkningen som hade levt på de bördiga markerna försköts till de torra delarna av landet där möjligheterna att bedriva jordbruk var mycket begränsade (Richardson, 2006:74). De vita familjerna kom att etablera ett mycket framgångsrikt jordbruk medan de svarta fick livnära sig på knappa resurser.

Detta var starten på en lång och svår konflikt, om mark och äganderätt i Zimbabwe, som under 1970-talet kom att mynna ut i en 35 år lång landreform. Kärnan i motsättningen mellan de svarta och de vita bestod i att de svarta menade att deras förfäders mark blivit stulen. De vita å andra sidan ville inte ge upp den mark som de hade brukat i generationer och investerat i (Richardson, 2006:74).

Situationen i Zimbabwe var vid tiden för självständighet, 1980, svårhanterlig för de nya makthavarna på grund av den djupt rotade konflikten mellan vita och svarta invånare. I denna studie studeras den institution – landreformen – som skapades för att komma till rätta med motsättningarna inom landet. Institutionens studeras utifrån två nyinstitutionella teoribildningar, normativ institutionalism och rational choice institutionalism.

1.1 Syfte

I denna studie ämnar jag sätta de två nyinstitutionella teoriinriktningarna *normativ institutionalism* och *rational choice institutionalism* på prov. Det övergripande syftet med studien är således att granska i vilken utsträckning teoriinriktningarna kan förklara institutionella företeelser. Genom att pröva teorierna på en konkret institution ämnar jag illustrera styrkor och svagheter i respektive teoretiskt resonemang. Institutionen jag prövar teorierna mot är landreformen i Zimbabwe (1980-2004).

Landreformen i sig är intressant eftersom det är en samtida institutionell process som har väckt stor medial uppmärksamhet och som har kommit att associeras med Zimbabwe. Som nämnt ovan är det dock teorierna som är i fokus. Eftersom denna studie kommer generera en slutsats som antingen stärker eller försvagar de teoretiska resonemangen öppnar studien upp för vidare forskning inom ämnet. Den frågeställning jag genom studien ämnar besvara lyder: *Hur kan landreformen i Zimbabwe bäst förklaras, med logic of appropriateness eller logic of consequentiality?*

1.2 Metod

Detta är en teoriprovande studie vilket betyder att teorierna står i centrum (Esaiasson et. al, 2010:99). Genom att pröva de två nyinstitutionella teorierna normativ institutionalism och rational choice institutionalism ämnar jag komma fram till vilken teori som bäst förklarar landreformens genomförande i Zimbabwe. Som ett resultat av teoriprovningen kommer de respektive teoriernas styrkor och svagheter exponeras i och med att teorierna appliceras på fallet landreformen i Zimbabwe (Esaiasson et. al, 2010:42).

För att denna studie ska bli praktiskt genomförbar har två hypoteser formulerats utifrån de övergripande teoribildningarna (Esaiasson et. al, 2010:42). Hypoteserna som denna studie prövar är *logic of appropriateness* (normativ institutionalism) och *logic of consequentiality* (rational choice institutionalism). I studien används hypotes och logik synonymt, det föreligger alltså ingen skillnad mellan hur de används. Det är däremot viktigt att notera skillnaden mellan hypotes och teori, vilken är graden av konkretion. Teorin förklarar något generellt medan hypoteserna förklarar det som är avgränsat i tid och/eller rum (Esaiasson et. al, 2010:39). För att praktiskt kunna tillämpa hypoteserna på fallet sker analysen utifrån mekanismerna *rule-guided behaviour* (normativ institutionalism) och *strategic calculation* (rational choice institutionalism). När jag applicerar teorin på fallet kommer fokus att ligga på hur logikerna förklarar institutionens natur och förändringsprocessen.

Utifrån att min ambition att genomföra en teoriprovande studie där normativ institutionalism och rational choice institutionalism kommer att prövas mot varandra valde jag de mest etablerade mekanismerna bakom logikerna. Jag valde med andra ord mekanismer som representerar kärnan hos de respektive logikerna. Jag upplevde problem med att formulera en teoretisk operationalisering som var konkret och praktiskt mätbar, därför tog jag stöd i de klassiska definitionerna av de teoretiska begreppen. Den teoretiska operationaliseringen som studien tillämpar bygger med andra ord på etablerade indikatorer och definitioner men jag har avgränsat dessa till de mest relevanta aspekterna.

Med hänsyn till de valda teorierna har ett empiriskt material tagits fram som hypoteserna ska prövas mot i uppsatsens analysdel. Fallet som teorierna prövas mot är som ovan nämnt landreformen i Zimbabwe. Landreformen är en etablerad institution i den bemärkelsen att reformen kom att genomföras och bli varaktig över tid. Landreformen i Zimbabwe är ett fall av en institution varpå det lämpar sig väl att studera utifrån teori om institutionalism (Teorell & Svensson, 2007:47). Landreformen är däremot ingen klassisk institution, så som en riksbank eller ett parlament, vilket teorierna vanligtvis prövas mot. Jag ämnar därför pröva om teorierna kan förklara en institution som inte är av klassiskt slag. Med andra ord är landreformen i Zimbabwe ett avvikande fall att pröva teorierna emot (Esaiasson et. al, 2010:185).

Som tidigare nämnt har jag valt en klassisk teoriprovande design för genomförandet av min studie (Esaiasson et. al, 2010:42). Givet upplägget uppstår ett antal metodologiska problem som jag nu kortfattat tänkte diskutera hur jag har

förhållit mig till. Angående ambitionen att generalisera så har jag försökt förhålla mig till kravet om att andra slutsatser ska kunna dras än vad som är direkt utsagt i det studerade materialet (Esaïasson et. al, 2010:37). Eftersom jag endast har valt att studera en institution kommer jag inte kunna påvisa ett mönster. Däremot så kommer denna studie att indikera vilka problem och styrkor som finns inom de respektive teorierna för att förklara avvikande institutioner. Jag kan med hjälp av mitt empiriska material visa på vilka problem och styrkor som finns i just detta fall, vilket kan knytas till en mer generell diskussion (Teorell & Svensson, 2007:44). Det finns med andra ord viss möjlighet att föra en mer abstrakt diskussion om teorierna utifrån denna studie. Hade jag haft ambitionen att nå resultat som i hög utsträckning kan påvisa generaliserbarhet hade jag valt en annan typ av design för studien.

Landreformen i Zimbabwe är den största jordreform som genomförts i världen i modern tid. Genom att denna studie bidrar med ytterligare förståelse för hur man utifrån två teoretiska perspektiv kan förklara institutionens natur och processen mot förändring har studien ett utomvetenskapligt värde. Inomvetenskapligt sett är studien intressant i och med att jag exponerar styrkor och svagheter i teoriernas förklaringskraft av ett avvikande fall, lägger en grund till andra forskare och studenter att bygga vidare på. Teoriprovande forskning lägger i det långa loppet en grund för teoriutvecklande bidrag (Teorell & Svensson, 2007:18).

1.3 Teoretisk förankring i annan litteratur

I detta avsnitt ämnar jag kortfattat visa på att de logiker och mekanismer studien behandlar finns representerade i annan litteratur. Jag vill med detta bidra till en ökad förståelse inför att *rule-guided behaviour* och *strategic calculation* är väl lämpade mekanismer att studera normativ institutionalism och rational choice institutionalism utifrån. Begreppen förklaras mer utförligt i kapitel två.

Mekanismen bakom *logic of appropriateness* benämns av Risse som *rule-guided behaviour* (2000:1), Müller kallar mekanismen *rule-guided activity* (2004:418) och Olsen *rule-bounded behaviour* (2007:5). Det jag i studien benämner som *rule-guided behaviour* kan med andra ord formuleras på andra sätt, det relevanta är att alla begrepp benämner samma fenomen, ett beteende som styrs av regler. Regelstyrt beteende är med andra ord den dominerande mekanismen inom *logic of appropriateness*, March och Olsen beskriver förhållandet mellan de båda begreppen på följande sätt:

The logic of appropriateness is a perspective that sees human action as driven by rules of appropriate or exemplary behavior, organized into institutions. Rules are followed because they are seen as natural, rightful, expected, and legitimate. (March, Olsen, 2006:686)

Logic of consequentiality förklarar att individer kalkylerar fördelar och nackdelar med ett visst agerande för att ta reda på vilket agerande som gynnar

dem bäst. Den dominerande mekanismen bakom beteendet benämns som *strategic calculation* (Checkel, 2005:808, Schimmelfennig, 2005:829), Checkel beskriver mekanismen på följande sätt:

Strategic calculation has deep roots in rationalist social theory. While incentives and rewards can be social (status, shaming) as well as material (financial assistance, trade opportunities) (Checkel, 2005:808).

1.4 Material och källkritik

Vid genomförandet av denna studie har jag inte själv framställt material utan jag har bearbetat befintligt sekundärmaterial. Materialet är i hög utsträckning insamlat via elektroniska källor. Vid insamlandet av material eftersträvade jag ett kritiskt förhållningssätt till materialet. Jag prövade konsekvent materialet i förhållande till de källkritiska krav som finns om äkthet, oberoende, samtidighet och tendens (Esaiasson et. al., 2007:235).

Zimbabwe är idag en diktatur som har låg transparens inom politik och offentliga beslut. Detta blir ett problem i och med att få dokument finns tillgängliga om landreformens utformning och resultat. Jag uppfattade dessutom de dokument som finns tillgängliga som tendensiösa. Landreformen är en mycket kontroversiell reform och därmed finns det många olika typer av texter om institutionen. Jag upplevde det svårt att bringa ordning i vad som hände och när i och med att jag vid ett flertal tillfällen påträffade stora olikheter i beskrivning av händelseförlopp, årtal och siffror etc. en stor del av mitt empiriska material består av två rapporter från Human Rights Watch och UNDP, vars innehåll jag har kunnat bekräfta genom en mångfald av andra källor.

För att motverka problematik med tillförlitlighet har jag endast använt empiriskt material vars innehåll har kunnat styrkas från flera källor, d.v.s. jag har följt principen för källtriangulering (Malterud, 1998:166f). Trots att jag har eftersträvat mångfald i det studerade materialet har jag inte använt mig av tidningsartiklar, eftersom de i hög utsträckning har haft tendensiösa inslag. I första hand kommer det empiriska materialet från uppslagsverk och vetenskapliga artiklar. Vid användandet av vetenskapliga artiklar har jag konsekvent sökt i referensförteckningar för att bedöma tillförlitligheten i det underliggande artikelmaterialet.

1.5 Avgränsning

Jag har valt att avgränsa denna teoriprovande studie till att pröva två teoriinriktningar gentemot varandra. Normativ institutionalism och rational choice institutionalism valdes eftersom de står längst ifrån varandra inom den

nyinstitutionella teorin (Peters, 2011:20). Denna skillnad uttrycker sig bland annat genom att de har två vitt skilda sätt att förklara institutioners uppkomst och varför de förändras. Guy Peters argumenterar att nyinstitutionell teori kan ses som *en* enhetlig teoribildning på grund av de fundamentala likheter som finns mellan inriktningarna, jag valde dock att kontrastera två inriktningar inom skolan.

Genom val av teoriinriktningar framstod logikerna självklara i och med att de utgör kärnan i respektive teori. Jag behövde dock avgränsa mig mot vilka två mekanismer jag skulle göra min analys utifrån. Jag valde att studera fallet utifrån *rule-guided behaviour* (logic of appropriateness) och *strategic calculation* (logic of consequentiality).

Gällande det empiriska materialet så jag har fått avgränsa min redogörelse för Zimbabwes- och landreformens historia till de händelser som är mest centrala för genomförandet av denna studie. Landreformen, inte minst sedan 2000-talet, har blivit vitt kritiserad för bland annat brott mot de mänskliga rättigheterna (se Human Rights Watch rapport). Den etiska aspekten av landreformen, liksom en redogörelse för landreformens resultat lämnas utanför denna studie. Studien fokuserar med andra ord på den institutionella aspekten av reformen för perioden mellan Zimbabwes självständighet (1980) till början av 2000-talet.

1.6 Disposition

Inledningsvis kommer nyinstitutionell teori att introduceras, utifrån denna teoribildning formulerar jag kriterier för vad som konstituerar en institution. Därefter följer en mer utförlig redogörelse av de dominerande tankarna inom normativ institutionalism liksom rational choice institutionalism. Utifrån normativ institutionalism formuleras hypotesen *logic of appropriateness*, vilket mer konkret operationaliseras genom *rule-guided behaviour*. Med utgångspunkt i rational choice institutionalism formuleras en motsvarande logik, *logic of consequentiality*, vilken operationaliseras genom *strategic calculation*.

Teorimässigt har jag valt att gå från en hög abstraktionsnivå till en konkret nivå. Syftet med detta är att förankra den teoretiska operationaliseringen väl eftersom den teoretiska operationaliseringen bäst förstås mot bakgrund av teoribildningen som helhet.

I det empiriska materialet ges relevant information om landreformen i Zimbabwe. Bakgrunden till behovet av en landreform presenteras liksom reformens olika faser. I den följande analysdelen appliceras det teoretiska ramverket på fallet. Detta görs genom att jag undersöker hur de respektive hypoteserna kan förklara landreformens natur, den formella institutionen samt de institutionella förändringar som följt mellan åren 1980-2004. Denna diskussion synliggör ett antal svagheter och styrkor i de respektive hypoteserna (logic of appropriateness och logic of consequentiality). Avslutningsvis omsätts den teoretiska appliceringen på fallet till en rent teoretisk diskussion om de respektive teoriernas förklaringskraft. Här presenteras de slutsatser min studie har genererat om vilken teori som bäst förklarar landreformen.

2 Nyinstitutionell teori

Intresset för att studera samhälle och politik utifrån institutioner har förändrats dramatiskt under de senaste femtio åren (March, Olsen, 2008[2006]:5). I efterdyningarna av det andra världskriget dominerade de individcentrerade skolorna det vetenskapliga studiet av politik. Behaviorismen och rational choice teori betraktade människor som autonoma individer vars val styrs av nyttomaximering, man såg institutioner endast som en plats för aggregering av individuella preferenser (Lowndes, 2002:91). Detta kom James G. March och Johan P. Olsen att kritisera i och med återetablerandet och utvecklandet av institutionalism. Den nyinstitutionella teorin hävdade att formella och informella institutioner direkt påverkar individers preferenser och val genom att institutioner skapar styrande normer (Peters, 2011:25). March och Olsen hävdar att det är viktigt att studera politiska institutioner eftersom "the organisation of political life makes a difference" (March, Olsen, 1984:747). De beskriver vikten av institutioner på följande sätt:

Social, political, and economical institutions have become larger, considerably more complex and resourceful, and prima facie more important to collective life. Many of the major modern economic and political systems are formal organizations, and the institutions of law and bureaucracy occupy a dominant role in contemporary life (March, Olsen, 1989:1f)

Den nya institutionalismen som introducerades under 80-talet delade många av de kärnvärden som den traditionella institutionalismen tidigare hade fört fram. Dock hade fokus flyttats från att i huvudsak studera formella institutioner till att i hög utsträckning fokusera på informella institutioner (Lowndes, 2002:97). Teorin innehöll även ett starkare ställningstagande om att institutioner inte var självständiga fenomen, utan snarare omslöts av en viss omständighet. Man menade att individer och institutioner omslöts av en kontext, på så sätt stod de i direkt relation till andra fenomen (Lowndes, 2002:101). I övrigt fanns det en enighet om att det i många fall är svårt att dra en skiljelinje mellan nyinstitutionell teori och traditionell institutionalism (Lowndes, 2002:03, Peters, 2011:1).

Inom den nyinstitutionella teoribildningen finns det ett stort antal olika inriktningar varpå man kan diskutera huruvida nyinstitutionell teori är *en* teori eller flera. March och Olsen identifierar att det finns skillnader i hur man ser på institutioners natur (varför de uppstår), processen som gör att strukturer och regler har en inverkan på politiken samt processen som gör att mänskligt beteende kan skapa, förändra och eliminera institutioner (March, Olsen, 2008[2006]:4). Det råder däremot otvivelaktig konsensus om att man måste studera institutioner för att förstå samhället och politiska system. De gemensamma kärnvärden de

respektive inriktningarna delar är antagandet om att institutioner är ett verktyg för ordning, stabilitet och förutsägbarhet (March, Olsen, 2008[2006]:5).

2.1 Vad är en institution?

Definitionen av vad som är en institution är i huvudsak den samma för olika nyinstitutionella inriktningar, dock förekommer gradskillnader mellan kriterierna. Guy B. Peters har formulerat fyra kriterier som anses gällande för alla inriktningar inom den nyinstitutionella teorin. Dessa kriterier använder jag mig av i denna studie för att definiera vad en institution är. Peters kriterier lyder som följande (2011: s19f):

1. En strukturell beståndsdel i samhället – en institution kan ha en formell struktur så som lagstiftning eller så kan den vara av informell karaktär, exempelvis normer.
2. Stabilitet över tid – en institution är stabil, sker med regelbundenhet och varar över tid.
3. Påverkar individuellt beteende – en institution påverkar medlemmarna direkt eller indirekt och har en inverkan på deras beteende.
4. Delade värden – medlemmarna i en institution delar vissa grundvärden, exempelvis institutionens syfte.

I litteratur om nyinstitutionell teoribildning används ofta begreppen institution och politisk institution synonymt. Jag vill poängtera att denna studie avhandlar politiska institutioner eftersom de institutioner jag diskuterar är nära sammankopplade med politik och samhällsstyrning.

2.2 Är landreformen en institution?

Först och främst, reformen utgjordes inledningsvis av normen om att landfördelningen var orättvis, därefter kom reformen att ta en formell struktur i och med att lagändringar i äganderätten och konstitutionella förändringar skedde i Zimbabwe. Kortfattat fanns det alltså både en informell och formell dimension av landreformen varpå det första kriteriet kan anses uppfyllt. Landreformen var en etablerad idé bland svarta zimbabwier redan långt innan landets självständighet. Reformen kom sedan att implementeras som en formell institution i samband med självständighetsförklaringen 1980. Den institutionella processen har förändrats och utvecklats genom lanserandet av tre faser, landreformen är därigenom så pass väl etablerad att den lever upp till kriteriet om stabilitet över tid.

Reformen har framför allt kommit att påverka invånarna i landet, som antingen fått ta del av eller blivit berövade på de närmare 12 miljoner hektar mark

som reformen kommit att omfördela. Genom att stor del av marken delades ut till Mugabes politiska anhängare kan man mycket väl anta att reformen kom att ha en direkt påverkan på medlemmarna inom institutionen. Det är dock svårare att med stöd i empiriskt material påvisa att medlemmarna av institutionen delade gemensamma grundvärden. Genom att idén om en landreform har rotats sedan en lång tid tillbaka, och genom det faktum att institutionen kommit att ta en formell form kan man dock anta att medlemmarna delat uppfattningen om att en landreform var rätt. Med Peters definition är alltså landreformen i Zimbabwe en institution.

2.3 Normativ institutionalism

Den institutionella gren som här refereras till som normativ institutionalism utgör i många avseenden grunden till hela den nyinstitutionella teoribildningen (Peters, 2011:20). Namnet på inriktningen kommer från att man framhåller normer och värden inom institutioner för att förklara individers beteenden, val och preferenser. Inom normativ institutionalism antar man att individer genom deras interaktion med institutioner, mer konkret, genom socialisering med individer inom institutioner, utvecklar gemensamma tankar och värden som blir normstyrande (Peters, 2011:25).

Inom den normativa institutionalismen är institutioner inte nödvändigtvis en formell struktur. Institutioner konstitueras i första hand av tankar, regler och intressen (Peters, 2011:20). Med andra ord är institutioner en samling strukturer som delvis har en autonom roll i politiken (March, Olsen, 2008[2006]:4). Institutioner definieras även genom deras regelbundenhet och stabilitet, March och Olsen beskriver att ”institutions have a repertoire of procedures and they use rules to select among them” (March, Olsen, 1995:99).

Inom normativ institutionell teori ser man inte institutioner som statiska fenomen, i stället anser man att de både reflekterar omgivningen och skapar omgivningen (March, Olsen, 1989:162). March och Olsen förklarar att institutioner är bestående eftersom deras funktion genererar både stabilitet genom regler och rutiner samt att de har ett viss mått av flexibilitet (March, Olsen, 1989:160). Flexibiliteten kommer således in i detta moment där institutioner är formbara inför samhälleliga förändringar. March och Olsen hävdar ändå en begränsning för hur dessa förändringar kan ske, man menar att institutionella förändringar inte kan ske godtyckligt:

“[...] because institutions are defended by insiders and valid by outsiders, and because their histories are encoded into rules and routines their internal structures and rules cannot change arbitrarily.” (March, Olsen, 2008[2006]:7)

2.4 Rational Choice institutionalism

Rational choice institutionalism är en teori som präglas både av de utmärkande tankarna för rational choice teori samt institutionell teori. Inom rational choice teori antas individer vara autonoma aktörer som fattar beslut efter hur de i högsta grad kan maximera sin egen vinning (Peters, 2011:47). Inom rational choice institutionalism anser man dessutom att politiskt liv sker inom institutioner (Peters, 2011:48). Man ser det som rationellt för individer att interagera med institutioner eftersom makt finns där. Förespråkare för rational choice institutionalism ser ingen motsägelse mellan att interagera med institutioner och att försöka tillskansa sig makt, här i ligger således den huvudsakliga skillnaden mellan ren rational choice teori och rational choice institutionalism (Lowndes, 2002:91, Peters, 2011:49). Rational choice institutionalism motiverar interaktion med institutioner på följande sätt:

The fundamental argument of the rational choice utility maximization can and will remain the primary motivation of individuals, but those individuals may realize that their goals can be achieved most effectively through institutional action, and find that their behavior is shaped by the institutions.” (Peters 2011;49).

Både rational choice institutionalism och normativ institutionalism hävdar att institutioner skapar strukturer och formar beteende. Det som skiljer dem åt är att den normativa inriktningen tenderar att fokusera mer på utveckling och flexibilitet medan den rationella inriktningen tenderar att framhålla stabilitet och förutsägbarhet som viktiga egenskaper hos institutioner. (Peters, 2011:53).

Individer ansluter sig till institutioner för att det tjänar ett egenintresse. Peters skriver att rationella perspektiv generellt är betydligt bättre på att beskriva hur individer använder institutioner för att nå sina mål än hur institutionerna i sig fungerar (2011:56).

Kenneth A. Shepsle argumenterar för att samhället består av strukturerade och ostrukturerade institutioner (2010:27). Författare inom rational choice institutionalism har traditionellt sätt varit bäst på att analysera de strukturerade institutionerna. En idé som har kommit att få större inflytande är att formella och framför allt informella strukturer är viktiga för upprätthållandets av ett bra samhälle. För att nå ett bra samhälle krävs ibland att alla bidrar, således ligger det i allmänhetens intresse att samarbeta (Peters, 2011:47). Med andra ord kan en individ tjäna på medlemskap i en institution även om avkastningen inte är monetär.

2.5 Teoretisk operationalisering

Utifrån dessa två teorier om normativ- och rational choice institutionalism har jag valt att rikta in mig mot två mer specifika hypoteser: *logic of appropriateness* (normativ institutionalism) och *logic of consequentiality* (rational choice institutionalism). Förståelse av de mål och mekanismer logikerna framhäver är avgörande för förståelse av analysen, därför har jag valt att kortfattat förklara logikerna i förhållande till ett fiktivt fall nedan. I min analysdel kommer jag sedan att genomföra en prövning av de två logikerna mot det empiriska fallet. Detta med syfte att sedan kunna dra slutsatser om styrkor och svagheter i förklaringskraften för normativ institutionalism och rational choice institutionalism (Esaiasson et. al, 2010:42).

2.5.1 Logic of appropriateness

Logic of appropriateness är en central hypotes inom den normativa institutionalismen. Med denna logik menar man att individer fattar beslut på basis av vad som anses rätt givet en viss situation (Peters, 2011:30). En aktör som agerar på bakgrund av *logic of appropriateness* kommer i första hand eftersträva att ”göra rätt” (Risse, 2000:4). Att agera på ”rätt sätt” kommer att vara viktigare för aktören än att maximera de egna preferenserna (Risse, 2000:4). Mekanismen bakom *logic of appropriateness* är *rule-guided behaviour*. Detta betyder grovt översatt att individer har ett regelstyrt beteende. March och Olsen menar att dessa regler både är formella och informella. Ofta är det enkelt att se hur formella regler styr en aktörs beteende, men informella regler, såsom normer, fungerar på precis samma sätt som rättesnören för vårt agerande (March, Olsen, 1989:161).

Ett antagande man gör inom denna logik är att deltagande i en institution föregås av engagemang, eller i alla fall acceptans, inför de mål och verktyg som institutionen arbetar med. Genom att alla individer inom institutionen stödjer institutionens syfte och arbetssätt strävar alla åt samma håll. Detta är viktigt för institutionens effektivitet och stabilitet (Peters, 2011:27). I alla politiska institutioner finns det således dominerande tankar och värden som medlemmarna av institutionen står bakom, eller med tiden rättar sig efter (March, Olsen, 1989:160). När en ny individ tillkommer till gruppen försöker denna att identifiera vilka regler och uppförandekoder som dominerar organisationen och anpassa sig efter dessa (Peters, 2011:30ff).

Genom *logic of appropriateness* skapas olika institutionella kulturer inom organisationer. Auktoriteter inom en institution kan medvetet styra normer i en viss riktning, genom utbildning och aktiviteter kan man befästa idéer och värden. Exempel på sådana värden är att lojalitet mot de egna är viktigt eller att korruption är fel. March och Olsen hävdar att individer agerar baserat på vad som förväntas av dem och inte vad som är rationellt (March, Olsen, 1989:22). Om auktoriteten är framgångsrik i att etablera tankar och värden kommer individen i första hand att

styras av den kollektiva gruppen snarare än vad som är bra för denne själv. Vilket uttrycks i citatet nedan:

[...] if an institution is effective in influencing the behaviour of its members, those members will think more about whether an action conforms to the norms of the organization than about what the consequences will be for him- or herself" (Peters, 2011:30).

2.5.2 Logic of consequentiality

Logic of consequentiality är en logik som är väldigt enkelt att förstå i och med att den utgår från att individer alltid agerar i linje med hur de kan maximera sin egennyttan. Vidare bygger logiken på antagandet om att individers preferenser är fasta och att individer ofrånkomligen agerar i enlighet med vad som gynnar dem bäst (Risse, 2000:3). Eftersom de individuella preferenserna sannolikt inte kommer att ändras, agerar individen rationellt och konsekvent för att uppnå dessa. Konsekvenserna som följer av att handla, eller att inte handla, styr såtillvida individens agerande (Peters, 2011:58). Individen tillämpar *strategic calculation* för att avgöra vilket agerande som får det mest gynnsamma utfallet för en själv. Att interagera med en institution är ett strategiskt drag som följer av att individen har vägt för och nackdelar av interaktionen mot varandra (Risse, 2000:3). Thomas Risse beskriver *logic of consequentiality* på följande sätt (i texten kallat logic of consequentialism):

The "logic of consequentialism" is the realm of rational choice approaches that treat the interests and preferences of actors as mostly fixed during the process of interaction. Rational choice focuses on strategic interactions in which agents participate on the basis of their given identities and interests and try to realize their preferences through strategic behaviour. (Risse, 2000:3)

I motsats till *logic of appropriateness* argumenterar man inom konsekvenslogiken för att normer inte spelar någon roll om individer tjänar på att bryta mot dem. Endast om en individ tjänar på att följa normer kommer denna att göra det. Att maximera egennyttan är ofrånkomligen mest prioriterat. Att samarbeta är ett bra exempel på hur individer kalkylerar potentiella vinster genom samarbetet gentemot eventuella kostnader.

Enligt rational choice institutionalism ansluter sig individer endast till institutioner om det gynnar dem själva. Om institutionen misslyckas med att uppfylla medlemmarnas preferenser måste institutionella förändringar ske (Peters, 2011:63). Förändringar är därför resultat av en medveten process och inte bara något som sker. Åtgärder värderas och väljs genom *strategic calculation* för att resultatet ska bli så framgångsrik som möjligt (Risse, 2000:3).

2.5.3 Ett illustrativt exempel

För att tydliggöra hur de båda logikerna skiljer sig åt, och hur handlade utifrån de båda logikerna kan skapa olika utfall, kommer jag här att illustrerar logikerna genom ett fiktivt fall.

Föreställ dig att vi har ett scenario där aktör A och aktör B sitter på en buss, bussen är full och de båda aktörerna ska åka en ganska lång sträcka. Det går på en gammal dam som inte får en sittplats. Med utgångspunkt i de båda logikerna kommer aktör A och aktör B att resonera olika för hur de ska agera och eventuellt blir även utfallet olika.

Aktör A, som grundar sitt resonemang i *logic of appropriateness* kommer att resa på sig för damen, det finns förvisso ingen regel eller lag på att man måste göra så men det är ett socialt etablerat beteende att lämna sin plats åt äldre. Aktör A agerar alltså i enlighet med de sociala normer som situationen föreskriver. Mekanismen bakom aktör A:s agerande är ett regelstyrt beteende (rule-guided behaviour). Reglerna som aktör A förväntas följa är i detta fall normer om hur man bör bete sig på en buss.

Aktör B, som agerar utifrån *logic of consequentiality*, tillämpar mekanismen strategisk kalkylering (strategic calculation) för att komma fram till vilket beslut denne tjänar mest på. Aktör B ska kanske å ena sidan åka långt och tycker att det är mer bekvämt att sitta, dessutom är det ganska fullt på bussen så aktör B riskerar att inte få en plats om denne reser sig för damen. Å andra sidan kommer eventuellt andra passagerare att utföra någon form av markering mot aktör B om denne inte reser sig. Kalkylen går därmed ut på att besluta vilket agerande aktör B tjänar bäst på.

3 Landreformen i Zimbabwe

3.1 Zimbabwe

Under början av 1920-talet annekterade Storbritannien det dåvarande Sydrhodesia från The South Africa Company. Konstitutionens formulerades för att favorisera vita och innebar i praktiken att landet kom att styras av en vit minoritet (CIA World Factbook, 2012). Det kom att dröja ända till 1980 innan landet blev formellt självständigt och då under namnet Zimbabwe.

Zimbabwe ligger i södra Afrika och angränsar till Moçambique, Sydafrika, Botswana och Zambia. Robert Mugabe, som hade fört ett gerillakrig för Zimbabwes självständighet valdes till landets första premiärminister 1980 och sedermera till president (CIA World Factbook, 2012). Zimbabwe har under 2000-talet fått erfarat ett eskalerande politiskt våld, förtryck och manipulerade valresultat. Idag styrs landet av en koalitionsregering mellan ZANU-PF och MDC där Morgan Tsvangirai (MDC) innehar posten som premiärminister och Mugabe (ZANU-PF) innehar presidentposten (Encyclopædia Britannica, 2012).

När Zimbabwe blev självständigt hade landet en relativt välfungerande ekonomi med en förhållandevis stark industri och hög utbildningsnivå. Under 1990-talet etablerades en kris som kom att bli svårare med tiden (Nationalencyklopedin). Landet har under 2000-talet genomlidit en livsmedelskris, koleraepidemier och en massiv inflation som kom att eskalera i hyperinflation och avskaffandet av Zimbabwes inhemska valuta (CIA World Factbook, 2012).

I Zimbabwe dominerar jordbrukssektorn som försörjningsmedel, ungefär två tredjedelar av arbetskraften arbetar med jordbruk. Landet har även en utvecklad industri som svarar för 24 % av BNP (siffror från 2010) (Nationalencyklopedin). Zimbabwe är rikt på mineraler, guld utgör nästan hälften av gruvnäringen men man bryter även silver, platina, koppar, grafit och kol. Dessutom har man stora diamanfyndigheter (US Department of State, 2011). Trots värdefulla naturresurser är de sociala förhållandena i landet mycket svåra, många läkare, lärare och andra högutbildade yrkesgrupper har flytt på grund av dåliga löner och ett upptrappat våld (Nationalencyklopedin).

Uppskattningsvis lever uppemot 70 % av befolkningen i fattigdom (CIA World Factbook, 2012). Den förväntade medellivslängden i landet har minskat för både män och kvinnor, sammantaget har den fallit från 61 år (1990) till 45 år (2000) (Global Health Observatory Data Repository, 2011). Detta tros delvis bero på spridning av HIV/AIDS men främst på den försämrade levnadsstandarden (Nationalencyklopedin).

3.2 Bakgrunden till landreformen

Odlingsbar mark har varit en källa för konflikt mellan den svarta inhemska befolkningen och de vita nybyggarna sedan landet koloniserades 1923 (Human Rights Watch, 2002:6). De vita som bosatte sig i landet hade lagt beslag på den bästa jordbruksmarken och kom således att bedriva ett mycket framgångsrikt jordbruk (Palmer, 1990:164). 1930 genomfördes *Land Apportionment Act* som begränsade de svartas möjlighet att ha sin egen mark, många svarta farmare fick lämna ifrån sig sina marker och börja jobba för de vita farmarna (BBC News Africa, 2011).

Under de följande decennierna kom vita farmare i det dåvarande Sydrhodesia att få många statliga fördelar som till exempel utvecklad infrastruktur för att underlätta handel, hjälp med kommunikation och marknadsföring av produkter samt subventioner. De vita byggde upp stora kommersiella jordbruk och kom att exportera både tobak och andra grödor (Palmer, 1990:167). De svarta å andra sidan begränsades till särskilda reservat där de kunde bedriva småskaligt jordbruk (Palmer, 1990:165).

Under 60- och 70-talen fanns ett massivt svart motstånd i landet mot det brittiska kolonialstyret. Motståndet förenades i Zimbabwe African National Union (ZANU) och Zimbabwe African People's Union (ZAPU). 1965 förklarade den Sydrhodesiska regeringen, under ledning av Ian Smith och Rhodesian Front, landet självständigt genom The Unilateral Declaration of Independence. Det var den första självständighetsförklaringen av en brittisk koloni sedan 1776 men den brittiska regeringen ansåg att självständighetsförklaringen var ogiltig, vilket bekräftades av FN (US Department of State, 2011). De följande åren inrättades ekonomiska sanktioner mot landet, som nu kommit att benämnas Rhodesia. Inledningsvis gällde sanktionerna ett antal varor men kom sedan att omfatta all handel och överföring av medel till Rhodesia (US Department of State, 2011). För de vita farmarna innebar embargot att man behövde omdirigera sitt jordbruk från exportvaror till varor för den inhemska marknaden, och detta lyckades man bra med (Palmer, 1990:167). Mugabe, som hade fängslats 1964 som revolutionär aktivist, frigavs 1974, och blev ledare för gerillarörelsen (Nationalencyklopedin). De vita farmarna tillhörde gerillans mål och det var givet att landfrågan behövde lösas i Rhodesia för att landet skulle kunna nå stabilitet (Palmer, 1990:164).

3.3 The Lancaster House Agreement

Under slutet av 60- och början av 70-talet blev allt fler länder i södra Afrika självständiga från de forna kolonialmakterna, bland annat Zambia, Moçambique och Kenya (Betts, 2004:112f). Rhodesias självständighet kom att

bero av The Lancaster House Agreement, vilket var ett avtal som förhandlats fram mellan företrädare för den brittiska regeringen och den Rhodesiska regeringen för att övergången till självständighet skulle bli så stabil som möjligt. Den brittiska regeringen krävde att övergången skulle präglas av ordning och stabilitet (Palmer, 1990:169). Man hade även insett att det fanns ett starkt behov av en landreform i Zimbabwe varpå man ville ha garantier för att de vita farmarnas äganderätt till marken de brukade skulle bibehållas (Palmer, 1990, 166). Man nådde en kompromiss om att ett "resettlement program" skulle utformas vilket skulle innebära en omfördelning av mark. Storbritannien skrev under på att de skulle stå för halva kostnaden av programmet med villkoret att land endast skulle omfördelas mot principen om "willing seller, willing buyer" (Palmer, 1990:160). Lancaster House Agreement skulle gälla i tio år och garanterade under perioden att den nya regeringen inte skulle konfiskera mark, omfördelning av jord skulle endast ske om säljare och köpare var överens om ett pris (Human Rights Watch, 2002:6). Sätillvida var vita farmare fria att behålla sina ägor om de önskade, annars skulle de ha möjlighet att sälja gårdarna till marknadspris (Palmer, Brinch, 1992:24).

Vid tiden för självständigheten var de vita farmarnas produktion av matvaror helt avgörande för Zimbabwes försörjning av livsmedel, de kommersiella farmarna täckte mer än 90 % av landets matbehov (Palmer, 1990:167). De kommersiella farmarna spelade därför en väsentlig roll för landets ekonomiska fortlevnad (Palmer, 1990:167).

Efter tre månader av förhandlingar var parterna överens om villkoren för The Lancaster House Agreement och avtalet kunde slutas den 18 april 1980, detta innebar med andra ord Zimbabwes självständighet.

3.4 Landreformen fas I (1980) och fas II (1998/9)

Efter att Zimbabwe hade blivit självständigt gick Robert Mugabe och ZANU-PF (en sammanslagning av ZANU och Patriotic Front (PF)) till val på löftet om att "re-establish justice and equity in the ownership of land" (Palmer, 1992:165). Löftet var dock svårt att införliva på grund av Lancaster House Agreement som gjorde att Mugabes regering strängt begränsad i de förändringar man kunde genomföra (Palmer, 1992:24). Mugabes regering hade satt upp ett mål om att 162 000 familjer skulle omplaceras under 80-talet och att dessa skulle tilldelats en lott av de tidigare kommersiella jordbruken. 1989 hade mellan 52 000 - 71 000 familjer omplacerats, vilket inte var i närheten av den siffra man hoppats på (UNDP, 2002:5, Palmer, 1990:169). Det land man hade omfördelat hade sålts frivilligt av vita farmare och köpts upp av den Zimbabwiska staten, både Storbritannien och Zimbabwe finansierade affären (UNDP, 2002:4f). Under tidigt 80-tal hade det funnits ett större utbud av kommersiella gårdar till salu men detta avtog i samband med

att regeringen erbjöd mindre pengar för gårdarna eftersom den inhemska budgeten var under press (Palmer, 1990:171).

De stora gårdar som hade styckats upp fördelades på ett antal familjer som regeringen hade valt ut, med marken försågs familjerna även med grundläggande utrustning och grödor för att odla en halv hektar per familj (UNDP, 2002:6). Från den Zimbabwiska regeringens sida gjorde man även satsningar på infrastruktur, borrade brunnar och byggde toaletter och skolor. Insatserna var relativt små och begränsades av landets strama budget. I Storbritannien framhöll man att landreformen varit mycket framgångsrik. De familjer som hade tagit del av programmet lyckades ofta öka sina inkomster och fick bättre tillgång till hälso- och utbildningsfaciliteter (Palmer, 1990:173). Ibland annat tidningen *The Economist* skrev man landreformen som ett av de mest framgångsrika hjälpprogrammen i Afrika (Palmer, 1990:173). Ett av de största problemen med landreformens första fas var dock att de småskaliga farmer som uppdelningen resulterat i inte var tillräckligt stora för att generera stordriftsfördelar. Således minskade jordbrukets produktion i takt med att effektiviteten sjönk (UNDP, 2002:6). Regeringen hade svårt att genomföra de ovannämnda satsningarna på alla platser eftersom de omfördelade gårdarna var vitt utspridda över landet. Detta gjorde att vissa projekt lades ner (UNDP, 2002:6). Även många av de svarta som fått land genom programmet kände osäkerhet och skepsis inför systemets stabilitet. I praktiken kunde tillstånd återkallas av den lokala auktoriteten, åldermannen, eftersom äganderätterna sällan var explicit formulerade (UNDP, 2002:6, Richardson, 2006:75).

Denna typ av problematik ämnade man komma till rätta med när landreformens andra fas sattes i rullning 1998/1999. Inför inrättandet av den andra fasen hade den första fasen utvärderats, man hade fastslagit ett program för fas två vid en internationell givarkonferens i september 1998 (UNDP, 2002:6). I den andra fasen ämnade man omplacera 91,000 familjer på 8,5 miljoner hektar. Strategin var således något annorlunda i och med att man ville öka antalet svarta kommersiella farmer för att uppnå stordriftsfördelar. Precis som innan ämnade man inkludera fattiga familjer i projektet för att minska fattigdomen i landet. Nytt var att man prioriterade att ge land till nytutexaminerade studenter med akademisk utbildning i jordbruk (UNDP, 2002:7). Även inför den andra fasens landreform mottog den Zimbabwiska regeringen donationer från Storbritannien och världsbanken eftersom premissen om "willing seller willing buyer" fortfarande användes (UNDP, 2002:7). Under reformens andra fas omfördelade man 145,000 hektar till 4,697 familjer (UNDP, 2002:7).

3.5 Fast Track Land Reform Program (2000-)

I juni 2000 inleddes den tredje och mest kraftfulla delen av landreformsprogrammet som benämndes Fast Track Land Reform Program (i

studien benämnd som Fast Track). Regeringen meddelade att man nu skulle skynda på den sedan länge etablerade landreformen genom att implementera Fast Track. Under det första året ämnade man omvandla mer än 3000 kommersiella gårdar, motsvarande sex miljoner hektar, till små kommersiella farmar ägda av svarta medborgare (Embassy of Zimbabwe). Under genomförandet av Fast Track-processen skedde ett flertal institutionella förändringar, man ändrade exempelvis den statliga policyn om markförvärv och avskrev den tidigare policyn om "willing seller willing buyer" (UNDP, 2002:11). Mugabes regering genomförde även konstitutionella förändringar och förändringar i äganderätten. Det fanns olika spår inom ZANU-PF, både de som främjade en juridisk process men också de som ville ta till revolutionära medel (UNDP, 2002:11). Resultatet blev dock att många gårdar kom att tvångsinlösas (Human Rights Watch, 2002:9).

Zimbabwes fackförening för kommersiella farmare Commercial Farmers' Union (CUF) kom tidigt med alarmerande uppgifter om att mer än 1600 farmar hade ockuperats av krigsveteraner (Human Rights Watch, 2002:9). Ett år senare, 2001, beräknade CUF att närmare 2000 gårdar hade ockuperats med våld och att antalet ockupanter hade fyrdubblats under året och kommit att nå 104,000 (Human Rights Watch, 2002:9). Mugabe deklarerade dock att Fast Track reformen varit framgångsrik eftersom man på några år hade omfördelat 11 miljoner hektar från vita kommersiella farmare till den svarta befolkningen i Zimbabwe (Derman, 2006:2).

4 Teoretisk applicering på fallet

I detta kapitel ämnar jag applicera de teoretiska verktyg som följer av normativ institutionalism och rational choice institutionalism på fallet med landreformen i Zimbabwe. Därmed hoppas jag kunna exponera styrkor och svagheter i de respektive teorierna. Frågeställningen lyder som tidigare nämnt: *Hur kan landreformen i Zimbabwe bäst förklaras, med logic of appropriateness eller logic of consequentiality?*

Fokus kommer att ligga på hur man utifrån de respektive teoribildningarna kan förklara institutionens natur, det formella etablerandet av landreformen samt de institutionella förändringar som följt. Det empiriska materialet diskuteras utifrån hypoteserna *logic of appropriateness* och *logic of consequentiality*.

I kapitel fem, som följer nedan, omsätts diskussionen från kapitel fyra till en mer teoretisk diskussion för att slutsatser ska kunna dras om styrkan i de respektive teoriinriktningarnas förklaringskraft.

4.1 Landreformen etableras genom normer

Under 70-talet talade de svarta motståndsrörelserna ZANU och ZAPU om att de vita farmarnas mark en gång stulits från de svarta (Richardson, 2006:74). Eftersom de vita tillskansat sig mark genom stöld hävdade ZANU och ZAPU att det var rättfärdigat att de svarta tog tillbaka sin mark.

Utifrån både normativ- och rational choice institutionalism kom landreformen att bli en institution redan under 70-talet i och med att idén om landreformen fick fäste i samhället. Genom etablerandet av normer kom landreformen att utgöra en strukturell beståndsdel i samhället. Det formella skapandet av institutionen skedde först under 80-talet i samband med lanseringen av landreformens första fas.

4.1.1 Rätt att ansluta sig till reformen

Logic of appropriateness förklarar skapandet av institutionen genom att de var en enskild idé som slog rot i samhället. Mekanismen bakom att människor anslöt sig, och agerade i enlighet med landreformen var enligt den normativa institutionalismen *rule-guided behaviour*. Inom lämplighetslogiken antar man *inte* att zimbabwierna agerade efter vad som gynnade dem utan man antar att de i första hand agerade utifrån vad som var som ansågs var ”rätt”. Eftersom det fanns normer om att den rådande landfördelningen var fel liksom att en landreform var den bästa åtgärden ansågs det av folket rätt att stödja reformen. I och med att det

fanns ett tydligt utstakat beteende som var rätt, var det detta beteende som man förväntades uppfylla. Reglerna som konstituerar *rule-guided behaviour* var alltså socialt etablerade.

Enligt *logic of appropriateness* skedde normspridningen genom flera vägar, bland annat etablerades normer genom socialisering människor emellan, dessutom befästes de av Mugabe som var den mest dominerande auktoriteten i landet. Genom Mugabes, och den svarta motståndsrörelsens retorik, om ett stulet land befästes normen om att det var rätt för svarta zimbabwier att ansluta sig till landreformen än starkare. Mugabe talade om stöld av land eftersom det redan fanns en social norm att stöld var fel. Genom att befästa bilden av att landet var stulet, kom folk att tycka att landfördelningen var fel eftersom stöld var fel. Utifrån *logic of appropriateness* var det sålunda ingen slump att stölden av land kom att bli en central fråga.

Det finns här två aspekter av *rule-guided behaviour*, å ena sidan kan man tolka det så att Mugabe förde en retorik som kom att etablera en norm vilket gjorde att folket kände sig manade att ansluta sig till reformen. Å andra sidan kan det också vara folket i Rhodesia som ställde krav på en kraftfull handling och att detta kom att mynna ut i Mugabes resoluta retorik. Med normativ institutionalism är det således svårt att spåra var tanken om en landreform tog sin början, hos folket eller i ledaren.

4.1.2 En rationell handling

Rational choice institutionalism förklarar att landreformen kunde etableras genom att det fanns ett kollektivt stöd för reformen. Stödet kom från att de svarta zimbabwierna hade ett egenintresse av landreformens genomförande. Rhodesia styrdes under 70- talet formellt av Ian Smith och en vit regering som i huvudsak skyddade vita rhodesiers intressen. Därför var det osannolikt att en svart zimbabwier på egen hand skulle kunna ta tillbaka jord som denne ansåg sig ha rätt till. Det var alltså mer rationellt för den svarta individen att ansluta sig till andra som delade samma anspråk på jord och tillsammans driva frågan om en nationell landreform. *Logic of consequentiality* förklarar zimbabwiernas drivkraft bakom landreformen genom att de på så sätt fick bättre förutsättningar att uppnå sina mål (att få ta del av land).

Mekanismen bakom beslutet att samarbeta benämns inom rational choice institutionalism som *strategic calculation*. Genom att kalkylera för- och nackdelar med ett givet agerande får man reda på vilket agerande som gynnar en själv bäst, detta är det alltså rationellt att agera i enlighet med. För befolkningen i Zimbabwe fanns det många variabler att ta hänsyn till i kalkyleringen. Att landreformen skulle innebära ökad självständighet, minskad fattigdom och ökad jämlikhet mellan svarta och vita zimbabwier i landet framhövdes av de svarta motståndsrörelserna. Reformen medförde också flera nackdelar, bland annat kom de 350 000 svarta zimbabwierna som tidigare varit anställda på de kommersiella gårdarna att förlora sitt arbete och den garanterade inkomst jobbet hade medfört. Jordbruket skulle även komma att bli mindre produktivt i och med förlorade

stordriftsfördelar och förlorad kunskap om marken som brukades. Huruvida dessa fördelar och nackdelar var kända av beslutsfattare och anhängare av landreformen kan jag givet det empiriska materialet inte bedöma.

Ett av de huvudsakliga problemen med *strategic calculation* är att beräkningen består av antaganden om vilka konsekvenser som kan ske. Beroende på vilka variabler man räknar med och hur långt dessa problematiseras får kalkylen olika utfall. Ett agerande kan alltså vara rationellt utifrån den kunskap man hade vid tiden. Däremot kan man också argumentera att någon borde ha antagit att vissa konsekvenser skulle ske, eller i alla fall beräknat risken för att det värsta skulle ske. Ett annat problem med *strategic calculation* är tidsaspekten, för att bedöma vilket agerande som är mest rationellt måste man således kunna bedöma hur fördelar och nackdelar som uppstår i framtiden ska vägas mot varandra.

4.2 Reformen blir en formell institution

I samband med Zimbabwes självständighet 1980 blev det möjligt att utforma en formell institution av de idéer som tidigare utgjort landreformen. Storbritannien hade i Lancaster House Agreement förhandlat fram kriterier för landreformens genomförande vilket hämmade den zimbabwiska regeringens handlingskraft. Att land endast fick tillskansas genom ”willing seller willing buyer” var den enskilt mest begränsande principen. Ändå så valde den zimbabwiska regeringen att leva upp till det avtal man genom Lancaster House Agreement hade förbundit sig till att följa och stå ut med att de egna preferenserna blev åsidosatta.

Logic of appropriateness förklarar detta genom att regeringen i första hand styrdes av vad som var rätt att göra. Eftersom det internationella samfundet med Storbritannien i spetsen förväntade sig att avtalet skulle hållas följde man denna norm. Regeringen agerade i enlighet med *rule-guided behaviour*, de regler som styrde regeringens beteende var både formella regler som hade undertecknats vid avtalet men också sociala förväntningarna som följde med avtalet.

Utifrån *logic of consequentiality* kan det tyckas irrationellt att regeringen åsidosätter de egna preferenserna till förmån för ett avtal. Mugabe hade länge talat om en gedigen landreform men lät sig ändå begränsas av avtalet (Palmer, 1990:165). Enligt den rationella logiken förklaras hans agerande genom *strategic calculation*. Storbritannien hade lovat att, förutsatt att man följde ”willing seller willing buyer”, stå för halva kostnaden av landreformens första fas (Palmer, 1990:167). Kostnaderna av att bryta avtalet uppskattades som högre än vinsterna. Utan Storbritannien som finansär till landreformens första fas skulle man ha hälften så liten budget för att köpa ut vita farmare. Kalkyleringen visade enligt denna logik att kostnaderna av att bryta mot avtalet var högre än vinsterna.

4.3 Institutionella förändringar

Mellan åren 1980- 2000 skedde ett antal institutionella förändringar inom landreformen vilka kom att lanseras genom nya faser. Anledningarna till förändringarna var att man hade identifierat briser inom den föregående fasen. Vid lanserandet av fas två ville man exempelvis komma till rätta med den minskade produktiviteten och de förlorade stordriftsfördelarna genom att satsa på kommersiellt lantbruk drivet av svarta invånare. Vid lanserandet av den tredje fasen, Fast Track, som kom att stå för de mest radikala förändringarna ville man säkerställa att resultat skulle ske.

Normativ institutionalism menar att institutioner är stabila delvis tack vare deras flexibilitet. Genom att de reflekterar omgivningen är institutioner mottagliga för attitydförändringar och anpassar sig på så sätt till de rådande normerna. Liksom den process som skedde under 70-talet när idén om en landreform etablerades kan auktoritet och retorik antas haft en avgörande betydelse för normutvecklingen fram till 2000-talet. Under 90-talet använde man samma retoriska knep, som man använt för att introducera landreformen tjugo år tidigare, för att etablera de förändringar som kom att ske. Rational choice institutionalism å andra sidan ser de institutionella förändringarna som ett rationellt agerande då landreformen hade misslyckats med att uppfylla de preferenser som medlemmarna anslutit sig till reformen för att kunna uppfylla.

Utifrån *logic of consequentiality* är det rationellt för Mugabe och hans regering att vara drivande i processen för förändring. Om inte förändring sker kan detta ge upphov till missnöje hos befolkningen vilket skulle kunna leda till Mugabes avgång. *Logic of appropriateness* kan också förklara att regeringen kom att genomföra institutionella förändringar när de insett att det rådande systemet inte fungerade. Till skillnad från konsekvenslogiken hävdar lämplighetslogiken att förändringarna kommer från Mugabes vilja att göra rätt. När man konstaterat att landreformen varit långt ifrån så framgångsrik som man eftersträvat kommer det förväntas av regeringen att institutionella förändringar sker, vilket då kommer att genomföras.

4.3.1 En radikal reform

Från ett zimbabwiskt perspektiv så hade landreformens första- och andra fas varit misslyckade i och med att man inte hade kommit i närheten av att uppfylla de mål som man inledningsvis hade formulerat. Under 90-talet rotade sig en ekonomisk kris i landet som kom att bli än djupare. Även om man inte kunde ana den hyperinflation eller livsmedelskris som väntade under 2000-talet var situationen ändå alarmerande. Eftersom man såg varningstecken kan man fråga om det inte vore både lämpligt och rationellt för Mugabe och Zimbabwes regering att lägga planerna på en mer radikal landreform på is.

Utifrån *logic of appropriateness* kan man i allra högsta grad förvänta sig att Mugabe skulle ha hejdat reformen i stället för att propagera för den. Både han

själv och regeringen är valda för att leda och ta ansvar för Zimbabwe, och detta förväntar befolkningen sig att man gör på ett långsiktigt hållbart sätt. Genom att man tar beslutet om att radikaliserat landreformen utsätter man landets befolkning för en högre risk. I förhållande till de förväntningar det finns på en statschef och hans regering är det varken lämpligt eller rätt att agera så. Man kan argumentera för att regeringen har utlovat en landreform och därför är Fast Track-fasen lämplig eftersom det förväntas av regeringen att man håller sina löften, men i förhållande till den risk man utsätter landet för blir denna förklaring ohållbar.

Med utgångspunkt i *logic of consequentiality* argumenterar man för att Mugabe och hans regering genom en enkel kalkylering kan beräkna att chansen för att få behålla makten om man bordlägger landreformen är låg. Med hänsyn till regeringens preferenser, som man rimligen kan anta är att behålla makten, är det rationellt att introducera en mer radikal fas av landreformen. Problemet med informationsbrist i *strategic calculation* blir än en gång uppenbart, hade man haft vetskap om de konsekvenserna Fast Track reformen kom att ha på ekonomin, fattigdomen och den politiska stabiliteten i landet hade man möjligtvis kunnat argumentera för att en annan handlingsplan varit mer rationell. Utifrån denna logik vill befolkningen i Zimbabwe att det ska gå bra för landet, men allra främst vill de att det ska gå bra för dem själva. På samma sätt resonerar Mugabe och medlemmarna av hans regering. Den preferens som styr regeringens agerande är en vilja att behålla makten och därmed kan agerandet bli väldigt kortsiktigt. Vad som är långsiktigt bäst för landet är alltså inte relevant för Mugabe eftersom han vill öka sin popularitet så att makten kan behållas. I förhållande till sin preferens agerar han alltså rationellt och inleder Fast Track-reformen.

Fast Track-reformen var den mest radikala fasen i landreformens historia, eftersom man inte hade finansiella resurser nog att genomföra en reform beslöt den zimbabwiska regeringen sig för att man skulle ta till drastiska medel. I Fast Track reformen slopades princip om ”willing seller willing buyer” och man blev alltså beredd att ta till våld för att få de vita farmarna att lämna sina gårdar.

Utifrån *logic of appropriateness* antar man att folk som deltar i ockupering av farmer eller på annat sätt brukar våld mot farmare anser att de gör rätt och att de lever upp till det beteende som förväntas av dem. Man kan argumentera för att detta stämmer, att normen om att vita kommersiella farmer är så fel att i princip alla medel kan legitimeras för att bryta upp det rådande systemet, men det är ett långsökt resonemang. Därför kan man fråga sig om ockupanterna verkligen ockuperade för att de tyckte att det var rätt, eller om det fanns egen vinning bakom beslutet. *Logic of consequentiality* kan i högre utsträckning motivera brukandet av våld. Rational choice institutionalismen säger att normer inte spelar någon roll om individer genom en *strategic calculation* kommer fram till att de vinner på att bryta mot dem. Med andra ord, fanns det normer som sa att det *inte* var legitimt att bruka våld skulle detta inte ha spelat någon roll eftersom de svarta zimbabwierna kunde tillskansa sig mark på detta sett och därmed uppfylla sina preferenser.

5 Prövning av institutionell teori

Landreformens genomförande kan i huvudsak förstås både med *logic of appropriateness* och *logic of consequentiality* men ingen av logikerna kan på ett övertygande sätt förklara *hela* den process som utgör reformen.

Logic of appropriateness förklarar bäst fasen mellan att landreformen rotat sig som idé, under 70-talet, fram till slutet av landreformens andra fas. Under denna period skedde omfördelning av mark utifrån principen om ”willing seller willing buyer”. Trots att inga radikala förändringar genomfördes präglades tidsperioden ändå av medvind. De familjer som fått ta del av omfördelningsprogrammet kom att få det bättre ställt. Detta genom förbättringar av infrastruktur, ökad tillgänglighet av vård och skola samt upprätthållande av politisk stabilitet. Internationellt sett framhölls landreformens första och andra fas som goda exempel på hjälpprogram i Afrika. Tankar om rättvisa och jämlikhet präglade de två första faserna av reformen varpå jag hävdar att man kan säga att reformen i första hand drevs av normer. Den viktigaste och mest konkreta normen man delade var tanken om att land hade stulits från de svartas förfäder och nu skulle samma mark tas tillbaka och omfördelas till Zimbabwes svarta befolkning.

Logic of appropriateness har problem att identifiera var drivkraften bakom normerna kom ifrån, folket eller ledaren, enligt logiken finns det en växelverkan mellan alla inblandade aktörer vilket gör att logiken kan uppfattas som vag. Man kan argumentera för att normer som är förankrade i folket tenderar att vara mer stabila än normer som är förankrade genom en auktoritet. Eftersom att landreformen var såväl stark som stabil redan från 70-talet och fram till 2000-talet är det därför troligt att normerna som präglade Zimbabwe var, i första hand, förankrade i folket.

Åren innan sekelskiftet kom tonen att ändras om landreformen i Zimbabwe, vilket kan förklaras av *logic of consequentiality*. Mugabe och den zimbabwiska regeringen upplevde ett högt tryck på sig att leverera resultat och genomföra den reform för jämlikhet man sedan länge lovat. Eftersom man inte hade de ekonomiska medel som krävdes för att genomföra en gedigen reform var det återstående alternativet att ta till våld mot de vita farmarna. För Mugabes politiska anhängare var det rationellt att ansluta sig till en våldsamt reform eftersom detta gav dem chansen att bli markägare. Enligt rational choice institutionalismen spelar inte normer någon roll, i det här fallet normen om att det är fel att bruka våld, om individer tjänar på att bryta mot dem. Detta är ett bra exempel på när normer åsidosatts för den egna vinningens skull.

Den normativa institutionalismen kan förklara så gott som hela landreformen men brister i sitt försök att förklara Fast Track och de våldsamtigheter som uppstod i och med denna fas. Att argumentera för att våldsamtigheter utgjorde en ny norm blir, enligt min mening långsökt. Det tar lång tid för normer att etableras medan

våldsamheterna uppstod relativt fort. Även om frustration växte i delar av befolkningen då landreformen inte gav utlovade resultat, saknas det i det empiriska material jag har studerat några indikatorer på att våldstoleransen skulle öka hos befolkningen eller att våldsföring skulle utgöra en ny norm.

Den normativa institutionalismen är utvecklad i en västerländsk kontext vilket jag tycker blir synbart genom teorins oförmåga att förklara Fast Track-fasen. Det kanske inte är så konstigt när teorin är utvecklad för att förklara individers beteenden under mer stabila förhållanden. Man kan ifrågasätta huruvida normer verkligen spelar roll när människors fundamentala behov inte kan tillgodoses. Angående förklaringskraften i *rule-guided behaviour* så håller resonemanget bättre under vissa förhållanden än andra. Exempelvis kan man ifrågasätta om Mugabe hade låtit sig styras av förväntningar och etablerade normer på det sätt han gjorde kring 80- och 90-talen om han då hade haft samma maktposition som han senare kom att få. *Rule-guided behaviour* fungerar bra mellan relativt jämnstarka aktörer men när någon aktör blir för dominant går det att ifrågasätta om denna kommer att låta sig begränsas av regler och normer.

Rational choice institutionalismens logik fungerar däremot väl under svåra förhållanden och när mycket står på spel. Detta visas genom att teorin bäst kan förklara Fast Track-fasens radikalitet och våldsamhet. Genom *strategic calculation* kan man förklara varför individer agerar såväl våldsamt som egoistiskt när resurserna är knappa och ens maktställning är hotad.

För att summera, denna studie resulterar i att varken *logic of appropriateness* eller *logic of consequentiality* ensamt kan förklara landreformen som helhet men de respektive teorierna förklarar olika processer i institutionen. Med stöd av ovanstående vill jag hävda att *logic of appropriateness* bäst förklarar landreformens första och andra fas medan *logic of consequentiality* bäst förklarar Fast Track-fasen.

6 Referenser

- BBC News Africa (2011). *Zimbabwe Profile: Timeline*. Uppdaterad 2011-11-01, [Elektronisk], Tillgänglig: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-14113618>. Hämtad: 2012-05-02
- Betts, Raymond F. (2004). *Decolonization*. 2 uppl. New York: Routledge
- Checkel, Jeffrey T. (2005) ”International Institutions and Socialization in Europe: Introduction and Framework” s. 108-826 i *International Organizations* (59)
- CIA World Factbook (2012). *Zimbabwe*. Uppdaterad 2012-04-18, [Elektronisk], Tillgänglig: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/zi.html>. Hämtad: 2012-04-23
- Derman, Bill (2006). *After Zimbabwe’s Fast Track Land Reform: Preliminary Observations on the Near Future of Zimbabwe’s Efforts to Resist Globalization*. [Elektronisk], Tillgänglig: http://www.mpl.ird.fr/colloque_foncier/Communications/PDF/Derman.pdf. Hämtad: 2012-05-03
- Encyclopædia Britannica (2012). *Robert Mugabe*. Encyclopædia Britannica Online Academic Edition. [Elektronisk], Tillgänglig: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/396102/Robert-Mugabe>. Hämtad: 2012-04-23
- Embassy of Zimbabwe, *Background to Land Reform in Zimbabwe*. [Elektronisk], Tillgänglig: www.zimembassy.se/land.pdf. Hämtad: 2012-05-02
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena, (2010). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 3., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik
- Global Health Observatory Data Repository (2011), *Country Statistics*. World Health Organization. [Elektronisk], Tillgänglig: <http://apps.who.int/ghodata/?vid=21600&theme=country#>. Hämtad: 2012-04-23

- Human Rights Watch (2002). *Fast Track Land Reform in Zimbabwe*. [Elektronisk], Tillgänglig: <http://www.unhcr.org/refworld/country,,HRW,,ZWE,,3c8c82df4,0.html>. Hämtad: 2012-05-02
- Lowndes, Vivien. "Institutionalism" s.90-108 i Marsh, David & Stoker, Gerry (red.) (2010). *Theory and methods in political science*. 3. uppl. Palgrave Macmillan
- Malterud, Kirsti (1998). *Kvalitativa metoder i medicinsk forskning*. Lund: Studentlitteratur
- March, James G., Johan P. Olsen (1984), The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *American Political Science Review* 78 (3): 734-749
- March, James G., Olsen, Johan P. (1989). *Rediscovering institutions: the organizational basis of politics*. New York: Free Press
- March, James G., Olsen, Johan P. (1995). *Democratic governance*. New York: Free Press
- March, James G., Olsen, Johan P., "Elaborating the "new institutionalism"" s.3-20 i Rhodes, R. A. W., Binder, Sarah A. & Rockman, Bert A. (red.) (2008[2006]). *The Oxford handbook of political institutions*. Oxford: Oxford University Press
- March, James G., Olsen, Johan P. (2006) "The logic of appropriateness" s.686-708 i Morgan, Michael, Rein Martin & Goodin, Robert (red), *The Oxford Handbook of Public Policy*. Oxford: Oxford University Press
- Müller, Harald (2004) "Arguing, Bargaining and all that: Communicative Action, Rationalist Theory and the Logic of Appropriateness in International Relations" a. 395 – 435 in *European Journal of International Relations* 2004 (10)
- Nationalencyklopedin, *Zimbabwe*, [Elektronisk], Tillgänglig: <http://www.ne.se/lang/zimbabwe/350077>. Hämtad: 2012-04-23
- Olsen, Johan P. (2007) *Understanding Institutions and Logics of Appropriateness: Introductory Essay*. [Elektronisk], Tillgänglig: http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers2007/wp07_13.pdf. Hämtad: 2012-05-15

- Palmer, Robin (1990). Land reform in Zimbabwe 1980-1990 i *African Affaris*, Vol.89 April 1990. [Elektronisk], Tillgänglig: <http://archive.niza.nl/docs/200501141200268526.PDF>. Hämtad: 2012-05-02
- Palmer, Robin & Brich, Isobel (1992). *Zimbabwe a Land divided*. Oxford: Oxfam. E-bok. [Elektronisk], Tillgänglig: <http://policy-practice.oxfam.org.uk/publications/zimbabwe-a-land-divided-121463>. Hämtad: 2012-05-02
- Peters, B. Guy (2011). *Institutional theory in political science: the new institutionalism*. 3., [rev.] uppl. London: Continuum
- Risse, Thomas (2000). *Let's Argue!: Communicative Action in World Politics* [Elektronisk], Tillgänglig: http://mitpress.mit.edu/journals/inor/pdf/inor_54_1_1_0.pdf . Hämtad: 2012-05-02
- Schimmelfenning, Frank (2005) "Strategic Calculation and International Socialization: Membership Incentives, Party Constellations, and Sustained Compliance in Central and Eastern" s. 827-860 i *International Organizations* (59)
- Shepsle, Kenneth A, "Rational Choice Institutionalism" s.23-38 i Rhodes, R. A. W., Binder, Sarah A. & Rockman, Bert A. (red.) (2008[2006]). *The Oxford handbook of political institutions*. Oxford: Oxford University Press
- Teorell, Jan & Svenson, Torsten (2007). *Att fråga och att svara: Statsvetenskaplig metod*. 1. Stockholm: Liber
- US Department of State (2011). *Background note: Zimbabwe*. [Elektronisk], Tillgänglig: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5479.htm>. Hämtad: 2012-04-24
- UNDP (2002). *Zimbabwe, Land Reform and Resettlement: Assessment and Suggested Framework for the future*. Interim Mission Report. [Elektronisk], Tillgänglig: <http://www.eisa.org.za/PDF/zimlandreform.pdf>. Hämtad: 2012-05-02